

Лінькова Д. В.,

Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут філології

СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРСОНАЖУ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуті перекладацькі тактики, що застосовані при відтворенні в українському перекладі елементів одягу персонажів та їх вплив на створення цілісного образу в реценції цільового читача.

Ключові слова: художній образ, одяг, перекладацька тактика, літературний персонаж, відтворення.

В статье рассмотрены переводческие тактики, используемые при воспроизведении в украинском переводе элементов одежды персонажей, а также их влияние на создание целостного образа в рецензии целевого читателя.

Ключевые слова: художественный образ, одежда, переводческая тактика, литературный персонаж, воспроизведение.

The article focuses upon translation tactics used in reproduction of characters' clothes elements in Ukrainian translation and their influence on the formation of a syncretistic image in the target reader's perception.

Key words: image, clothes, translation tactics, literary character, reproduction.

Кожна епоха створює свої власні вимоги до зовнішнього вигляду. Для перекладу проблемним є відтворення тих елементів одягу, що не мають словникових відповідників, або тих, які змінилися із зміною моди і вже не здатні створити у перекладі такі зорові образи, які створювали в оригіналі. У. Еко пише про важливість довести до сприйняття читача словесний виклад зорового зображення [6, с. 239]. Для того щоб зробити **зримим** будь-що, автор користується словами, які повинні бути зрозумілі для читачів його часу, але можуть виявитися **темними** для сучасного читача, навіть для нинішнього читача оригіналу. У. Еко пропонує уявити що сучасний текст на кшталт: "Я увімкнув комп'ютер в темній кімнаті та застиг, немов загіпнотизований" прочитає щойно прибулий з минулого, який ніколи не бачив комп'ютера. Цей читач не отримає безпосереднього враження екрану, що світиться та оживає в темряві і не зможе зрозуміти чому він гіпнотизує [6, с. 240].

Отже у перекладі важливо враховувати і час написання твору, і цільову культуру. Наприклад, в одному з оповідань про Шерлока Холмса А. Конан Дойля, автор, описуючи одного з героїв, робить акцент на його головному уборі: "As I approached the house I saw a tall man in a **Scotch bonnet** with a **coat** which was buttoned up to his chin waiting outside in the bright semicircle which was thrown from the fanlight [Holmes, p. 80]".

Читачам оригіналу, а надто сучасникам письменника, зрозуміло, що саме мав на увазі автор. Шотландські капелюхи відомі у Великобританії ще з давніх часів і досі є елементом форми солдатів шотландської армії. Помпончик зверху відрізняє жіночий капелюшок від чоловічого, як можна побачити на Рис.1.

Рис.1

Розуміння цієї деталі дуже важливе для створення візуального образу, адже саме цей капелюх підказав доктору Вотсону, що перед ним колишній військовий. "Наближаючись до Холмсового будинку, я побачив високого на зріст чоловіка в **шотландській шапочці** й до підборіддя застебнутому у **сюртуці**" [Дмитренко, с. 95]. Перекладач використовує прямий відповідник без уточнень, які могли б допомогти українському читачеві зрозуміти як саме виглядає шотландський капелюшок. В описі верхнього одягу М. Дмитренко одомашнює нейтральне **coat** замінивши його **сюртуком**, що дещо змінює образ персонажа.

Інший приклад одомашнення можемо побачити у перекладі роману Г. Бічер– Стоу "Uncle Tom Cabin". В оригінал читаємо: "Tom, he does the knockin' down and that arm and I come in **all dressed up – shining boots – everything first chop**, when the swearin' 's to be done [Uncle Tom, p. 49]".

У перекладі словосполучення **all dressed up** передане порівнянням **убраний мов на весілля**. Для українського читача таке порівняння зрозуміле, тому що і наречені, і гості на весілля вдягають своє найкраще вбрання. Таке порівняння залишає простір для уяви і добре відтворює образ, який створює оповідач. "Томове діло орудувати кулацькими, а от коли доходить до присяги, тут уже з'являюся я – **убраний мов на весілля, в лискучих чоботях, усе найвищого гатунку** [Митрофанов, с. 68]".

В іншому прикладі автор описує головного героя Тома, розповідаючи читачу, що йому добре жилося у нових хазяїв: "Tom, therefore, in his well-brushed **broadcloth suit, smooth beaver, glossy boots, faultless wristbands and**

collar, with his grave, good-natured black face, looked respectable enough to be a Bishop of Carthage, as men of his color were, in other ages [Uncle Tom, p. 137]". В описі цього героя є декілька елементів одягу, які можуть бути не зовсім зрозумілі для українського читача. Словосполучення **broadcloth suit** адекватно передано **сукняним костюмом**. Проте **smooth beaver**, що відтворене словниковим відповідником **касторовий капелюх** має декілька значень. **Beaver** може означати, як касторовий (зроблений з хутра бобра), так і шовковий головний убір, проте в оригіналі не вказано, який саме носив Том. Тому і тип капелюха важливий для перекладу, в культурі-оригіналі та в цільовій культурі конюхи носили циліндри. Відтворення форми, одного з компонентів допомагає краще візуалізувати героя. На Рис. 2 бачимо капелюх, що носили в Америці у той час, зокрема конюхи, а на Рис.3. бачимо касторовий капелюх, який був модним у Росії на початку ХХ століття.

Рис. 2

Рис. 3

Інший елемент одягу в оригіналі **faultless wristbands and collar**, а в українському варіанті **незаймано-білий комірець та рукавички**. В перекладі з англійської **faultless** означає бездоганний, за правилами того часу комірець та манжета справді повинні були бути **білими**, однак в оригіналі нема жодних згадувань про цей колір. Додавання інтисифікатора **незаймано** – виправдане, адже автор наголошує на бездоганності вигляду Тома. Слово **wristbands** серед іншого означає манжету, проте В. Митрофанов вирішив замінити її на рукавички. Хоча переклад далеко не буквальный, проте візуальний образ героя вимальовується чітко. Том настільки гарно одягнений, що, на думку автора, схожий на **Bishop of Carthage** (Єпископа Карфагентського). У перекладі це порівняння відсутнє хоча така постаць пересічному українському читачеві не відома і може дещо заплутати. Перекладач йде шляхом широкого узагальнення, залишивши лише риси притаманні єпископу: добродушність та поважність. *“Отож Том і красувався в ретельно вичищеному сукняному костюмі, незаймано-білому комірці та рукавичках, гладенькому касторовому капелюсі й лискучих чоботях. Все це надавало його добродушному чорному обличчю вельми поважного вигляду [Митрофанов, с. 162]”*.

Одним із персонажів “Uncle Tom’s Cabin” є маленький черношкірий хлопчик. Знайомлячи читачів з цим персонажем, автор виокремлює його серед інших та наголошує, що на відміну від інших рабів він вдягнений досить яскраво: *“A gay robe of scarlet and yellow plaid, carefully made and neatly fitted, set off to advantage the dark and rich style of his beauty... [Uncle Tom, p. 4]”*.

У перекладі бачимо: *“Веселеньке червоне з жовтим картате платтячко, гарно і до міри пошите, ще дужче відтіняло його яскраву смаглу вроду... [Митрофанов, с. 8]”*. Англійське **gay robe** відтворене в українській мові, як **веселеньке платтячко**. Додавання зменшувально-пестливих суфіксів ще раз наголошує на тому, що герой – маленький хлопчик, і дозволяє краще візуалізувати цього персонажа. В англійській мові існує більше кольоропозначень ніж в українській. Кольори **scarlet** (яскраво-червоний, карміновий) та **red** (червоний) для англійця відмінні, проте перекладач обирає тактику компенсації і відтворює **scarlet** як **червоний**, що зрозуміліше для читачів і при цьому в описі героя нічого не втрачається через додавання слова **яскравий** не у кольоропозначенні, а в описі зовнішності хлопчика. В. Митрофанов відтворює **plaid** словом **картатий** цілком виправдано, адже домінуюча особливість цієї тканини саме візерунок у клітинку.

В. Митрофанов неодноразово використовує тактику додавання зменшувально-пестливих суфіксів у перекладі. В наступному прикладі мова йдеться про маленьку Єванжеліну, яку головний герой постійно бачить на пароплаві. Том, сумуючи за власними дітьми, постійно милується красою дитини: *“Always dressed in white, she seemed to move like a shadow through all sorts of places, without contracting spot or stain... [Uncle Tom, p. 106]”*.

У перекладі В. Митрофанов цілком виправдано додає слово **платтячко**, що відсутнє в оригіналі, адже у той час дівчата ходили лише у сукнях, а зменшувально-пестливий суфікс виражає ніжне ставлення героя до дитини. В оригіналі рух дівчинки порівняний з тінню – *she seemed to move like a shadow*, а у перекладі вона неначе **легенька хмарина**. Незважаючи на те, що порівняння різняться, образ дівчинки відтворений адекватно. Про те, що дитина завжди залишалася охайною свідчив її одяг **without contracting spot or stain** (ані плямочки) у перекладі передано узагальненням **ніякий бруд**, що загалом не шкодить сприйняттю образу Єванжеліни: *“Завжди вдягнена в біле платтячко, вона, мов легенька хмаринка, з’являлася, то тут, то там, і ніде до неї не брався ніякий бруд [Митрофанов, с. 135]”*.

Деякі елементи одягу є значущими для сприйняття читачами героя. Наприклад Дж. Д. Селінджер в описі головного героя “Ловець у житі” вдягає його в червону мисливську шапку. *“It was this red hunting hat, with one of those very, very long peaks.” [The catcher, p. 15]*. В перекладі бачимо: *“То була червона мисливська шапка з отаким довжелезним козирком” [Логвиненко, с. 28]*.

Таку шапку ми можемо побачити на Рис. 4. Для читачів оригіналу зрозуміло, про що саме йдеться мова та який вигляд має такий головний убір. Українські читачі можуть намалювати в уяві більш-менш вірний образ, адже описаний колір та форма шапки. Проте український читач скоріш за все не вичитає у такому зовнішньому вигляді учня престижної приватної школи виклик умовностям і соціальним вимогам.

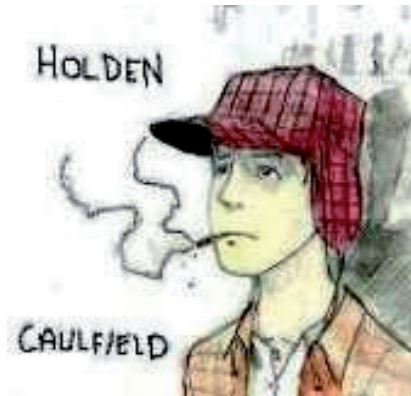

Рис.4

Деколи при описі персонажів автори використовують прямі посилання, порівнюючи своїх героїв з вже відомими літературними персонажами чи образами. Така авторська тактика називається екфрасис. За визначенням У. Еко – це опис твору образотворчого мистецтва, наприклад скульптура чи картина. У випадку екфрасису візуальний текст перетворюється у письмовий [6, с. 249].

Випадки екфрасису зустрічаються в романі-епопеї “Сага про Форсайтів”. Дж. Голсуорсі створював свій твір для певного кола читачів, до того ж своїх сучасників, які розумілися на мистецтві. Хоча зовнішність Флер Форсайт досить докладно описана в романі, для повної візуалізації автор відсилає читача до фрески Франсіско Гойї.

“The apparition wore white muslin on its head, a fichu round its bare neck over a wine-coloured dress, fullied out below its slender waist.

It held one arm akimbo, and the other raised, right-angled, holding a fan which touched its head.

“This ought to be a basket of grapes,” it whispered, “but I haven’t got it here. It’s my Goya dress. And this is the attitude in the picture. Do you like it?” [Saga, p. 645].

“На голові у видива був білий серпанок, на голій шиї – мереживна хустина, що спускалася на сукню кольору червоного вина з рясними зборками біля згучкої талії. Видиво взялося однією рукою вбік, а другу руку підвело під прямим кутом, тримаючи віяло, що торкалося потилиці.

– В руці має бути кошик винограду, – прошепотіло видиво, – але тут його не дістати. Це мій костюм за Гогою. А поза взята з картини. Тобі подобається?” [Терех, с. 689].

Пересічний український читач, а надто сучасна молодь, не завжди чітко уявляє саме цю фреску великого іспанського художника, але перекладач не може вдаватися до багатослівних посилань чи вводити у текст додаткові пояснення. Проте О. Терех досить точно відтворив опис вбрання Флер. Наприклад **white muslin**, що означає **білий муслі**, тканину не таку популярну в середовищі цільового тексту. Проте, О. Терех опускає маловідому назву тканини, переклавши її просто **білим серпанком**. **Муслі** – це легка, тонка й м’яка тканина. В той час як серпанок – це жіночий головний убір з прозорою легкою тканини. Ці поняття суміжні, тому вибір такого відповідника створює прозорий і чіткий візуальний образ. В іншому випадку О. Терех застосує діаметрально протилежну тактику додавання, уточнюючи колір сукні Флер, що в оригіналі просто **wine-coloured dress**, в перекладі кольору **червоного вина**. Запозичене у французькій мові слово **fichu** надає певної вишуканості цьому образу, в перекладі уточнюється не просто хустина, а **мереживна хустина**.

Зустрівшись з таким текстом, перекладач має діяти, як режисер, що збирається зняти фільм, але йому не можна використовувати докладні описи, пояснюючи читачу деталі текстури, тканини, чи традиції та історію вбрання, окрім того він повинен зберегти ритм твору, саме тому затримки на детальний опис можуть виявитися нищівними [6, с. 244].

Українська та англійська літератури представляють різні культури, а це утворює додатковий вимір у перекладі. Відповідно до певної історичної доби, соціальних та культурних вимог суспільства автори створюють своїх літературних героїв. Для того, щоб повністю відтворити цілісний образ літературного героя у перекладі, необхідно усвідомити, оцінити і відтворити цілу низку культурних параметрів, притаманних оригіналові.

Література та джерела:

1. Бічер-Стоу Г. Хатина дядька Тома / Пер. з англ. В. Митрофанов. – К. : Школа, 2008. – 351 с. [Митрофанов]
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 1440 с.
3. Дойль А. Конан Оповідання про Шерлока Холмса / Пер. з англ. М.А. Дмитренка. – К. : Веселка, 1990. – 348 с. [Дмитренко]
4. Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів / Пер. з англ. О. Терех – К. : Вища школа, 1982 – 879 с. [Терех]
5. Селінджер Дж.Д. Ловець у житті / Пер. з англ. О. П. Логвиненко. – Харків : Фоліо, 2010. – 317 с. [Логвиненко]
6. Еко У. Сказать почти тоже самое. Опыт о переводе / Пер. с итальянского А. Коваля. – Санкт-Петербург : Симпозиум, 2006. – 574 с.
7. Arthur Conan Doyle The Adventures of Sherlock Holmes – СПб. : КАРО, 2008. – 480 p. [Holmes]
8. John Galsworthy. The Forsyte Saga, N.Y., Charles Scribner’s sons MCMXXII, 1996. – 916 p. [Saga]
9. J.D. Salinger. The Catcher in the Rye – L. PENGUIN GROUP, 1994. – 350 p. [Catcher]
10. Harriet Beecher Stowe. Uncle Tom’s Cabin – L. Dover Publisher, 2005. – 379 p. [Uncle Tom]